

MICHAŁ SOBALA

University of Silesia, Faculty of Earth Sciences
Sosnowiec, Poland
e-mail: michal.sobala@us.edu.pl

OCENA GOTOWOŚCI MIESZKAŃCÓW DO PARTYCYPACJI W DZIAŁANIACH NA RZECZ OCHRONY KRAJOBRAZU BESKIDU ŚLĄSKIEGO I ŻYWIECKIEGO

ASSESSMENT OF RESIDENTS' READINESS TO PARTICIPATE IN ACTIVITIES TO PROTECT THE LANDSCAPE IN THE SILESIAN AND ŻYWIEC BESKIDS

Streszczenie

Zarządzanie krajobrazem wymaga uwzględnienia potrzeb i aspiracji lokalnych społeczności, stąd istotnego znaczenia nabiera partycypacja społeczna. Percepcja oraz cenione przez mieszkańców wartości warunkują ich opinie, postawy i zachowania, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla skuteczności ochrony krajobrazu. Celem artykułu jest próba określenia gotowości mieszkańców wybranych miejscowości powiatu żywieckiego do partycypowania w działaniach na rzecz krajobrazu. Na badanym obszarze obserwuje się wzrost udziału mieszkańców w działaniach lokalnych, w tym prokrajobrazowych, co w dużej mierze można wiązać z silnym związkiem przynależności i przywiązania. Dalsze zwiększenie poziomu partycypacji społecznej może przynieść edukacja połączona z działaniami na rzecz wzmocnienia postaw i ich przekładania na aktywny udział w życiu publicznym.

Abstract

Landscape management requires taking the needs and aspirations of local communities into account. Hence, social participation is of great importance. Perception and appreciated values determine the opinions and attitudes of residents. This may be crucial for the effectiveness of the implementation of landscape protection tasks. The research goal is an attempt to determine the readiness of residents of selected villages of the Żywiecki powiat to participate in landscape activities. In the study area, there is an increase in the share of residents in local activities, including pro-landscape ones. This can be associated with a strong relationship of belonging and attachment. The challenge is to educate people in order to shape the cognitive component and strengthen attitudes and translate them into active participation in public life.

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, edukacja krajobrazowa, zarządzania krajobrazem, badania sondażowe, Karpaty, powiat żywiecki

Key words: social participation, landscape education, landscape management, survey research, the Carpathians, Żywiec powiat

WPROWADZENIE

Kształtowanie krajobrazu ściśle wiąże się z planowaniem przestrzennym, w którym partycypacja społeczna ma szczególne znaczenie, gdyż ustalenia dokumentów planistycznych dotyczą interesów zarówno całej społeczności, jak i jej poszczególnych członków (Siemiński, 2007). O możliwościach realizacji celów ochrony krajobrazu i planowania przestrzennego w państwie demokratycznym decydują codzienni użytkownicy krajobrazu, tworzący zróżnicowane pod względem liczebności i charakteru grupy: projektanci, inwestorzy, władze publiczne, właściciele terenu, mieszkańcy czy turyści (Pawłowska, 2010). Najbardziej liczną grupę, charakteryzującą się znacznym zróżnicowaniem, posiadającą różne oczekiwania i wizje co do użytkowania przestrzeni, stanowią mieszkańcy. Są oni kreatorami i użytkownikami przestrzeni oraz ostatecznym adresatem przedsięwzięć przestrzennych. Jak podkreśla A. Böhm (2008), walory środowiska, a w tym wartości krajobrazowe są dobrem publicznym i nie mogą być skutecznie chronione bez przyzwolenia ze strony społeczeństwa, stąd istotnego znaczenia nabiera partycypacja społeczna.

Idea partycypacji społecznej znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawnych. Obowiązek zapewnienia zainteresowanej społeczności możliwości udziału w podejmowaniu decyzji nakłada Konwencja z 25 czerwca 1998 r. o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska, zwana Konwencją z Aarhus, którą Polska ratyfikowała 21 grudnia 2001 r. (Dz. U. 2003 nr 78 poz. 706). Realizacja idei partycypacji społecznej jest jednoznaczna z założeniem, że potrzeby mieszkańców są brane pod uwagę przy realizacji określonych przedsięwzięć dotyczących miejsca ich zamieszkania. Wskutek dodatkowych uprawnień zagwarantowanych w prawie międzynarodowym i krajowym, stopniowo dostrzegane są korzyści wynikające z partycypacji społecznej. Konsekwencją tych zapisów prawnych jest wprowadzanie w działaniach administracji publicznej narzędzi służących większemu zaangażowaniu mieszkańców w sprawy związane z zagospodarowaniem przestrzennym miejsca swojego zamieszkania.

Wzbudzenie zainteresowania lokalnej społeczności miejscem swojego zamieszkania wymaga m.in. poznania preferencji mieszkańców, gotowości ich osobistego zaangażowania się w różne działania

INTRODUCTION

Landscaping is directly connected with spatial management, in which social participation is of great importance. It is because of this that arrangements of planning documents concern the interests of both the whole community and its individual members (Siemiński, 2007). The possibilities of achieving the objectives of landscape protection and spatial planning in a democratic state are determined by everyday landscape users. These users comprise diverse groups in terms of both size and character: designers, investors, public authorities, landowners, residents or tourists (Pawłowska, 2010). The largest group, characterized by considerable diversity with different expectations and visions regarding the use of space, are residents. They are creators and users of space and the ultimate recipients of spatial projects. As A. Böhm emphasizes (2008), the landscape is a public good and cannot be effectively protected without public consent. Therefore, social participation is of great importance.

The idea of social participation is reflected in the law. The obligation to provide the concerned public with the opportunity to participate in decision-making is imposed by the UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, usually known as the Aarhus Convention, signed on 25 June 1998. This Convention was ratified by Poland on 21 December 2001 (2003, Journal of Law, no. 78 item 706). The implementation of the idea of social participation is synonymous with the assumption that the needs of residents are taken into account in the implementation of specific projects concerning their place of residence. Due to the additional rights guaranteed in international and national law, the benefits of social participation are gradually recognized. The consequence of these legal provisions is the introduction to public administration of tools for the greater involvement of residents in matters related to the spatial development of their place of residence.

Stimulating the interest of the local community in their place of residence requires, among other things, getting to know the residents' preferences, being ready to engage in various activities and showing favourability towards these activities, or involving residents in solving particular problems. That is why it is important for the proper shaping and protection of the landscape to determine the

i przychylności dla tych działań, czy też włączenia się mieszkańców w rozwiązywanie konkretnych problemów. Dlatego też dla właściwego kształtowania i ochrony krajobrazu istotne jest określenie jego percepcji przez mieszkańców oraz świadomości wartości, jaką on dla nich przedstawia. Percepcja oraz cenione wartości warunkują opinie i postawy mieszkańców, które mogą mieć kluczowe znaczenie dla skuteczności realizacji zadań z zakresu ochrony krajobrazu. Decydują o możliwości aktywnego udziału mieszkańców w jego zrównoważonym kształtowaniu (Pawłowska, 2010).

Na postawy mieszkańców wobec krajobrazu składają się komponent poznawczy, behawioralny i emocjonalny (Bell i in., 2004). W odniesieniu do tych komponentów przeprowadzono badania percepcji wśród mieszkańców wybranych miejscowości powiatu żywieckiego. Wyniki badań dotyczące oceny kierunków i charakteru zmian użytkowania ziemi przez mieszkańców (komponent poznawczy) zostały zaprezentowane przez M. Sobalę (2018a) w poprzednim numerze czasopisma. Celem tego artykułu jest kontynuacja podjętej tematyki i prezentacja wyników badań dotyczących komponentu behawioralnego i emocjonalnego. Podjęto w nim próbę odpowiedzi na pytania jaka jest postawa mieszkańców i ich aktywność wobec kształtowania krajobrazu swojego otoczenia (komponent behawioralny) oraz jaki jest ich związek z miejscem zamieszkania (komponent emocjonalny). Rozpoznanie wszystkich trzech elementów postaw może stanowić podstawę próby określenia gotowości mieszkańców do partycypowania w działaniach na rzecz krajobrazu.

OBSZAR BADAŃ, MATERIAŁY, METODY

Badaniami objęto pełnoletnich mieszkańców wybranych miejscowości powiatu żywieckiego (województwo śląskie), położonych w obrębie gmin Lipowa, Radziechowy-Wieprz i Rajcza (ryc. 1, tab. 1). Badane miejscowości gmin Lipowa i Radziechowy-Wieprz położone są na pograniczu Kotliny Żywieckiej i Beskidu Śląskiego, natomiast gmina Rajcza leży na terenie Beskidu Żywiecko-Kisuckiego (Solon i in., 2018). Na obszarze tych miejscowości w różnych ich częściach można zaobserwować procesy zmian krajobrazu o zupełnie przeciwnym przebiegu. Z jednej strony

social perception of the landscape and the awareness of the value it presents to residents. Perception and appreciated values determine the opinions and attitudes of residents. This may be crucial for the effectiveness of the implementation of landscape protection tasks and may determine the possibility of the active participation of residents in shaping the landscape sustainably (Pawłowska, 2010).

Social attitudes towards landscape include cognitive, behavioural and emotional components (Bell i in., 2004). In relation to these components, perception studies were conducted among the inhabitants of selected villages of the Żywiec powiat. The results of the research on the assessment of the direction of changes in land use by residents (cognitive component) were presented by M. Sobala (2018a) in the previous issue of the journal. The research goal is to continue this research and present results on the behavioural and emotional components. It attempts to answer questions about the attitude of residents and their activity towards shaping the landscape of their surroundings (behavioural component) and what their relationship with their place of residence is (emotional component). Recognition of all three elements of attitudes may be the basis for an attempt to determine the readiness of residents to participate in landscape activities.

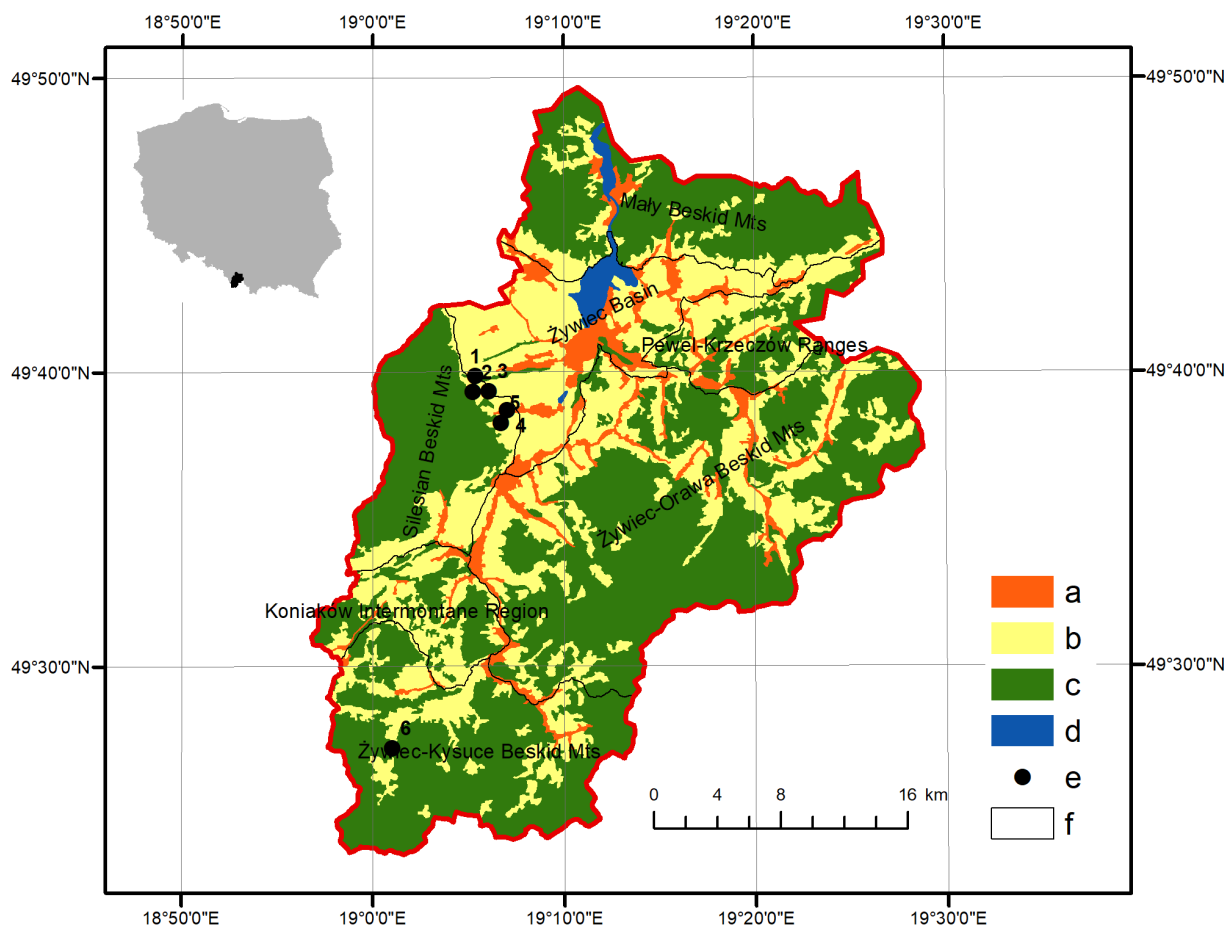
STUDY AREA, MATERIALS AND METHODS

The research was conducted on adult citizens of selected villages of the Żywiec powiat (Śląskie Voivodship), located within the Lipowa, Radziechowy-Wieprz and Rajcza gminas (fig. 1, tab. 1). The examined villages in Lipowa and Radziechowy-Wieprz are located on the border of the Żywiec Basin and the Silesian Beskids, while the Rajcza gmina is located in the Żywiec-Kysuce Beskids (Solon et al., 2018). In different parts of the analysed villages, landscape changes are progressing in opposite directions. On one hand, in the high-altitude parts of the villages (the Beskids), the abandonment of agricultural land uses and the consequent secondary succession of the forest (landscape renaturalization), both spontaneous and deliberate, can be observed. This is connected with the falling employment in agriculture, which in 2017 stood at 22.3% in the Żywiec powiat. The study conducted

w obrębie wyżej położonych części gmin (pasma Beskidów) obserwuje się proces zarzucania rolniczego użytkowania ziemi i połączony z tym proces spontanicznej jak i celowej sukcesji wtórnej lasu (renaturalizacja krajobrazu). Wiąże się to ze spadającym zatrudnieniem w rolnictwie, które w 2017 r. kształtowało się na poziomie 22,3%. Badania ankietowe przeprowadzone przez M. Sobalę (2018a) wykazały, że mieszkańcy badanych miejscowości negatywnie oceniają krajobrazowe skutki porzucania działalności rolniczej. Jednocześnie obszary zarastających śródleśnych polan i łąk, które są elementami krajobrazu objętymi w ostatnich latach szczególną ochroną, prowadzoną m.in. w ramach działalności parków krajobrazowych, znajdują się poza zasięgiem codziennej percepcji

by M. Sobala (2018a) has shown that residents negatively assess the effects of abandoning agricultural activity on the landscape. At the same time, overgrown glades and mountain meadows, which are protected in the form of landscape parks, are not within easy reach of the everyday perception of the inhabitants. In turn, in areas located at lower altitudes, there is an increase in the size of built-up areas, especially within the Żywiec Basin, located in the impact zone of Bielsko-Biała. In general, the inhabitants positively assessed the overall appearance of the buildings.

The survey method was used in the research. The size of the research sample was set at 370 people with a 95% confidence level and a standard error of 5%. The full surveys, preceded by a pilot study,

Ryc. 1. Lokalizacja obszaru badań: a – tereny zabudowane, b – tereny rolnicze, c – lasy, d – zbiorniki wodne, e – lokalizacja badanych miejscowości, f – granice mezoregionów. Numery badanych miejscowości zgodnie z tabelą 1. **Źródło:** opracowanie własne
Fig. 1. Location of the study area: a – built-up areas, b – farmland, c – forests, d – water reservoirs, e – location of studied villages, f – mesoregion borders. Numbers of the studied villages in accordance to table 1. **Source:** own elaboration

Tab. 1. Charakterystyka demograficzna badanych miejscowości*Tab. 1. Demographic characteristics of the studied villages*

Ordinal number	Village	Gmina	Population in 2013
1.	Lipowa	Lipowa	4411
2.	Ostre		466
3.	Twardorzeczka		1280
4.	Przybędza	Radziechowy-Wieprz	938
5.	Radziechowy		4541
6.	Rycerka Górna	Rajcza	1578

Źródło: opracowanie własne

Source: own compilation

mieszkańców. Z kolei na obszarach położonych niżej, obserwuje się wzrost powierzchni terenów zabudowanych kosztem gruntów rolnych. Jest to szczególnie widoczne w obrębie Kotliny Żywieckiej pozostającej w strefie oddziaływania Bielska-Białej. Mieszkańcy na ogół pozytywnie oceniają estetykę obszarów zabudowanych.

W badaniach zastosowano metodę kwestionariusza ankietowego. Wielkość próby badawczej ustalono na 370 osób przy poziomie ufności 95% i błędzie oszacowania 5%. Właściwe badania ankietowe, poprzedzone badaniem pilotażowym, przeprowadzono w czerwcu 2013 r. (Babbie, 2007; Grzeszkiewicz-Radulska, 2012). Kwestionariusze ankietowe zostały rozdysponowane za pośrednictwem młodzieży szkolnej. Autorytet szkoły jako instytucji przyczynił się do zwrotu ankiet na poziomie 71% (263 kwestionariusze). Kwestionariusz ankietowy składał się głównie z pytań zamkniętych jedno- i wielokrotnego wyboru; kilka pytań było otwartych i półotwartych (Krok, 2015). Charakterystykę próby badawczej i badanej populacji przedstawia ryc. 2.

Ocena postaw mieszkańców wobec kształtowania krajobrazu obejmowała określenie opinii na temat podmiotów odpowiedzialnych za estetykę otoczenia oraz rozwiązań prawnych regulujących wygląd zabudowy. Ponadto przeprowadzono analizę stopnia korzystania z programów pomocowych dla rolników umożliwiających utrzymanie produkcji rolnej i mających wpływ na kształtowanie krajobrazu. Wiedza na ten temat może stanowić podstawę do określenia na ile postawy przekładają się na konkretne zachowania, zwłaszcza w kontekście negatywnie postrzeganych odłogów.

were carried out in June 2013 (Babbie, 2007; Grzeszkiewicz-Radulska, 2012). Questionnaires were distributed via school youth groups. The authority of the school as an institution contributed to a return rate of the questionnaires of 71% (263 questionnaires). The questionnaire consisted mainly of closed and multiple-choice questions, while a few questions were open and semi-open (Krok, 2015). The characteristics of the the research sample and the studied population are shown in fig. 2. The assessment of the residents' attitudes towards landscaping included a determination of opinions of the subjects responding to the aesthetics of the surroundings and legal solutions regulating the appearance of the building. In addition, an analysis was carried out of the degree of use of assistance programs for farmers enabling the maintenance of agricultural production and having an impact on landscaping. Knowledge on this subject can be the basis for determining how well attitudes translate into specific behaviors, especially in the context of negatively perceived fallows.

To determine the relationship between the surveyed residents and the place of residence, information about the time of residence and origin of the ancestors was used. Attachment increases along with the length of residence in a given territory (Lewicka, 2004; Michalska, 2002). In addition, the assessment of attachment and relation to a place of residence by the respondents themselves as well as the conviction of unique features that distinguish the place of residence from other regions were taken into account.

In addition, qualitative interviews with residents, local social activists, entrepreneurs, and civil servants were conducted. Meetings and consultations with residents were also a valuable source of information on the discussed issues.

Do określenia związku badanych mieszkańców z miejscowością zamieszkania posłużono się informacjami o czasie zamieszkania i pochodzeniu przodków. Przywiązanie wzrasta bowiem wraz z długością zamieszkiwania na danym terytorium (Lewicka, 2004; Michalska, 2002). Ponadto wzięto pod uwagę ocenę przywiązania i stosunku do miejsca zamieszkania przez samych ankietowanych oraz przeświadczenie o unikatowych cechach, odróżniających miejsce zamieszkania od innych regionów.

Ponadto przeprowadzono wywiady jakościowe z mieszkańcami oraz lokalnymi działaczami społecznymi i przedsiębiorcami, a także pracownikami instytucji publicznych. Cennym źródłem informacji o poruszanej tematyce były także spotkania i konsultacje z mieszkańcami, jakie autor miał okazję prowadzić w latach 2012-2014 w związku z realizacją obowiązków służbowych podczas pracy w Oddziale Biura Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego w Żywcu. W badaniach zastosowano także dane statystyczne na temat stopnia wykorzystania środków pomocowych przez rolników pozyskane z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Z jednej strony pozwoliło to określić w jakim stopniu programy te mogą wpływać na kształtowanie krajobrazu, z drugiej – może stanowić podstawę oceny aktywności rolników, od których zależą przyszłe zmiany krajobrazu.

WYNIKI BADAŃ

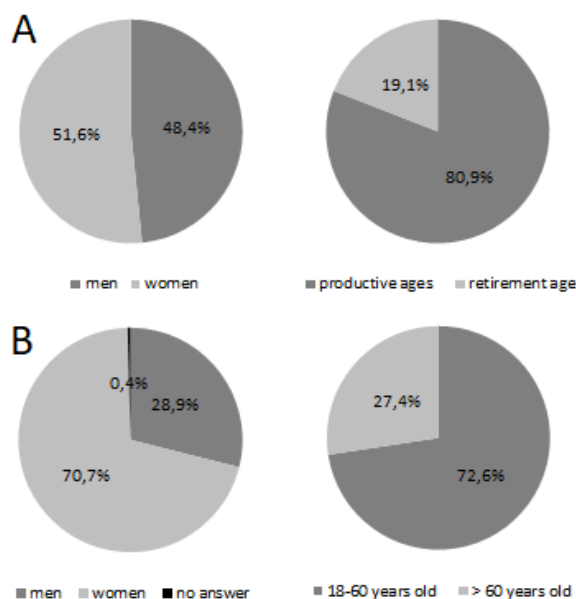
Postawa społeczeństwa wobec kształtowania krajobrazu

Zdaniem większości badanych mieszkańców (60%) podmiotem odpowiedzialnym za estetykę powinny być władze lokalne (ryc. 3). Jako następnych w kolejności ankietowani wymieniają każdego mieszkańca (17%), właścicieli domów (8%) oraz architektów i urbanistów (6%). Kolejne podmioty stanowią niewielki odsetek udzielonych odpowiedzi.

W opinii prawie połowy ankietowanych (46%) istnieje potrzeba funkcjonowania odpowiednich przepisów prawa regulujących wygląd zabudowy (ryc. 4a). Ponad połowa spośród tych osób twierdzi, że regulacja ta powinna dotyczyć dostosowania wyglądu zabudowy do regionalnego stylu architektonicznego (ryc. 4b).

Spśród zaproponowanych rozwiązań prawnych dotyczących regulacji wyglądu zabudowy ankietowani w największym stopniu (55%)

They were conducted by the author in 2012-2014 in connection with the performance of official duties while working at the Office Branch of the Silesian Voivodeship Landscape Parks in Żywiec. The statistical data on the level of use of assistant funds by farmers was obtained from the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture. On the one hand, it allowed a determination of to what extent these funds can influence landscape development while, on the other, it can be the basis for assessing the activity of farmers on which future landscape changes depend.

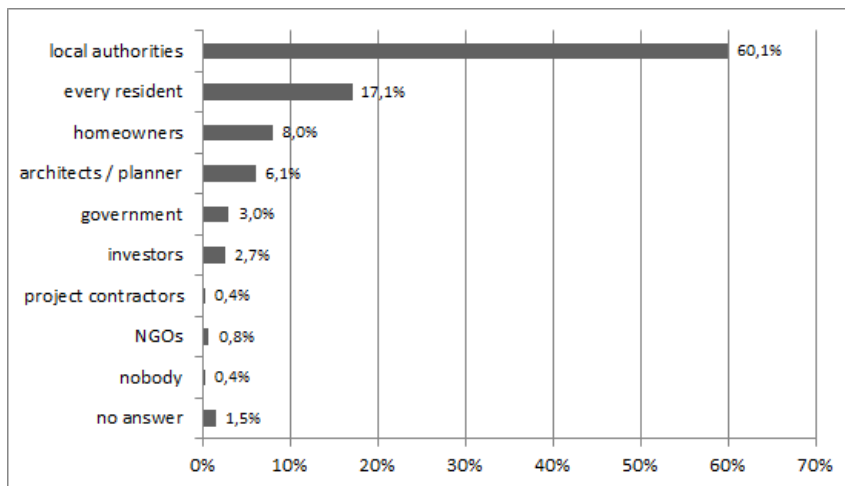
Ryc. 2. Charakterystyka próby badawczej: A – struktura płci; B – struktura wiekowa. Źródło: opracowanie własne

Fig. 2. Characteristics of the studied population (A) and the research sample (B). Source: own elaboration

RESULTS

The social attitude towards landscaping

According to the majority of surveyed residents (60%), local authorities should be the entity responsible for aesthetics (fig. 3). Next in the list, every resident (17%), homeowners (8%) as well as architects and urban planners (6%) were mentioned. Subsequent entities constitute a small percentage of responses. In the opinion of almost half of the respondents (46%), there is a need for proper legal provisions regulating the appearance of buildings (fig. 4a). Over half of these people claim that this regulation

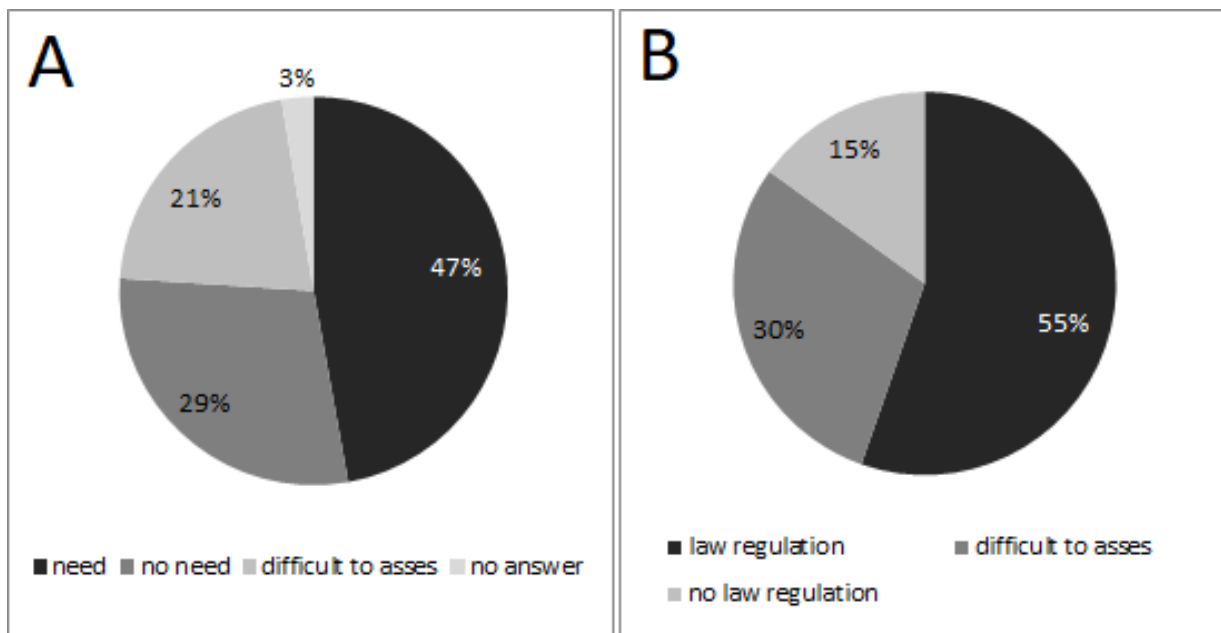

Ryc. 3. Podmioty, które powinny być odpowiedzialne za estetykę otoczenia w Polsce zdaniem respondentów. Źródło: opracowanie własne

Fig. 3. Entities that should be responsible for the aesthetics of the surroundings in Poland according to the respondents. Source: own elaboration

should concern the adaptation of the appearance of the building to the regional architectural style (fig. 4b).

Among the proposed legal solutions regarding the regulation of the appearance of buildings, respondents most (55%) supported the solution according to which the local authorities should conduct public consultations prior to the adoption of a local spatial development plan regarding the possible entry in the plan of the permissible architectural style in the community (fig. 5). At the same time,

Ryc. 4. Opinia respondentów na temat potrzeby istnienia przepisów prawnych regulujących: A – wygląd zabudowy, B – dostosowanie wyglądu zabudowy do regionalnego stylu architektonicznego. Źródło: opracowanie własne

Fig. 4. Respondents' opinion on the need for legal provisions regulating: A – appearance of buildings, B – adaptation of the appearance of buildings to the regional architectural style. Source: own elaboration

poparli rozwiązanie, zgodnie z którym władze gminy przed uchwaleniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego powinny przeprowadzić konsultacje społeczne dotyczące ewentualnego wprowadzenia w planie zapisów na temat dopuszczalnego stylu zabudowy w gminie (ryc. 5). Jednocześnie prawie połowa ankietowanych (49%) uważa, że nikt nie powinien ingerować

almost half of the respondents (49%) believe that nobody should interfere with the appearance of buildings on privately-owned land. The smallest support (34%) was given to the solution giving a starost the right to decide on the issue of a building permit or a design change, in case the buildings are not compatible with the regional architectural style. It should be noted that, in the analysed question,

w wygląd budynków na gruntach będących własnością prywatną. Najmniejsze poparcie (34%) zdobyło rozwiązanie nadające staroście prawo decydowania o wydaniu pozwolenia na budowę lub też zmianie projektu, w przypadku gdy zabudowa nie jest zgodna z regionalnym stylem architektonicznym. Należy zwrócić uwagę, że w analizowanym pytaniu dość znaczny jest udział ankietowanych, którzy nie udzielili odpowiedzi, lub którym trudno odnieść się wskazanym możliwości rozwiązań prawnych. Ponadto odpowiedzi udzielane przez badanych często były ze sobą sprzeczne. Respondenci z jednej strony aprobowali istnienie regulacji prawnych dotyczących estetyki zabudowy, z drugiej strony znaczna część tych osób nie dopuszcza ingerencji w wygląd prywatnych budynków.

the participation of the respondents who did not answer or who it was difficult to refer to the indicated legal solutions is quite significant. In addition, the answers given by the respondents were often contradictory. Respondents, on the one hand, approved the existence of legal regulations concerning the aesthetics of buildings, but, on the other hand, a significant part of these people did not allow interference in the appearance of private buildings.

The landscape of the analysed cities is mainly settlement and agricultural landscape, and the continuation of agricultural activity is of significant importance for its sustainability. The degree of use of assistant funds by farmers such as direct payments, payments for less favoured areas (so-called LFA payments) and agri-environmental and agri-environmental-climatic programs may be treated as

Tab. 2. Udział procentowy gospodarstw deklarujących wykorzystanie różnego rodzaju płatności w ramach programów pomocowych

Tab. 2. Percentage of households declaring the use of various types of assistant programmes

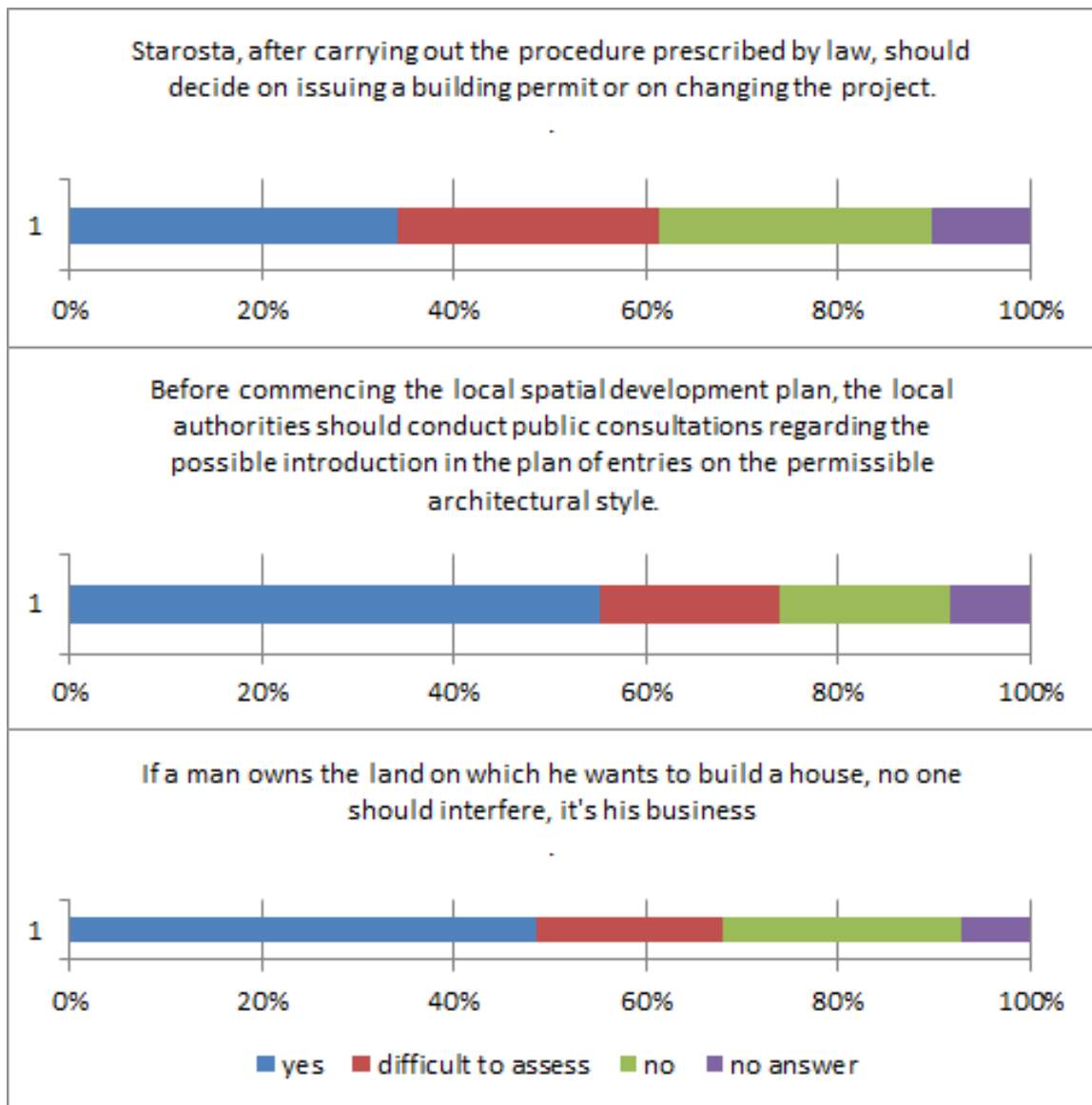
Gmina	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Direct payments						
Lipowa	48.0%	46.9%	47.5%	40.9%	40.8%	40.7%
Radziechowy-Wieprz	36.2%	37.7%	38.8%	33.3%	33.7%	34.1%
Rajcza	21.0%	20.3%	22.2%	20.7%	21.5%	22.7%
Payments for less favoured areas (so-called LFA payments)						
Lipowa	38.4%	36.3%	42.4%	38.0%	37.3%	37.7%
Radziechowy-Wieprz	26.9%	28.0%	34.7%	31.3%	32.1%	32.7%
Rajcza	16.7%	16.4%	20.5%	19.2%	20.2%	21.8%
Agri-environmental and agri-environmental-climatic programs						
Lipowa	2.2%	2.5%	0.8%	0.3%	0.1%	0.2%
Radziechowy-Wieprz	1.1%	1.1%	1.0%	0.4%	0.3%	0.3%
Rajcza	0.9%	0.6%	0.6%	0.2%	0.5%	0.6%

Źródło: opracowanie własne

Source: own compilation

Krajobraz analizowanych miejscowości to w przeważającej części krajobraz osadniczo-rolniczy, stąd istotne znaczenie dla jego trwałości ma kontynuowanie działalności rolniczej. Odzwierciedleniem postaw części mieszkańców może być stopień wykorzystania przez rolników środków finansowych w ramach płatności bezpośrednich, płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (tzw. płatności ONW) oraz programów rolnośrodowiskowych i rolnośrodowiskowo-klimatycznych.

a reflection of the attitudes of some inhabitants. In the analysed gminas, the most popular are direct payments and LFA payments, with less interest among farmers from the Rajcza gmina (tab. 2). The use of funds under agri-environmental and agri-environmental-climatic programs, which are directed at shaping the natural environment, is limited. In 2012-2017, the number of farmers benefiting from direct payments was at a similar level, the interest in LFA payments increased and the interest in agri-environmental programs decreased.

Ryc. 5. Opinie respondentów na temat potencjalnych rozwiązań prawnych dotyczących regulacji wyglądu zabudowy
 Źródło: opracowanie własne

Fig. 5. Respondents' opinions on potential legal solutions regarding the regulation of the appearance of buildings
 Source: own compilation

Na terenie analizowanych gmin największym zainteresowaniem cieszą się płatności bezpośrednie i płatności ONW, przy czym widoczne jest mniejsze zainteresowanie rolników z terenu gminy Rajcza (tab. 2). Znikome jest natomiast wykorzystanie środków w ramach programów rolnośrodowiskowych i rolnośrodowiskowo-klimatycznych, które są ukierunkowane za kształtowanie środowiska przyrodniczego. W latach 2012-2017 liczba rolników korzystających z płatności bezpośrednich kształtowała się na podobnym poziomie, wzrosło zainteresowanie płatnościami ONW oraz spadło zainteresowanie programami rolnośrodowiskowymi.

Respondents' attachment with their place of residence

Two in three respondents have lived in their town since birth (fig. 6). Families of the vast majority of respondents (84%) have lived in the village for several generations. Almost three-fourths of respondents declared that they feel attached to their place of residence. Even more people think that they have a positive or very positive attitude towards it (in total 81% of respondents). It is worth noting that less than 2% of respondents claim that their attitude to their place of residence is negative or very negative. Only 1/3 of respondents believe that the region of

Związek respondentów z miejscem zamieszkania

Dwóch na trzech respondentów mieszka w swojej miejscowości od urodzenia (ryc. 6). Rodziny zdecydowanej większości badanych (84%) mieszkają w miejscowości od kilku pokoleń. Prawie 3/4 ankietowanych zadeklarowało, że czuje się przywiązana do miejsca zamieszkania. Jeszcze więcej osób uważa, że ma pozytywny i bardzo pozytywny stosunek do niego (łącznie 81% ankietowanych). Warto zwrócić uwagę, że niespełna 2% badanych twierdzi, że ich stosunek do miejsca zamieszkania jest negatywny lub bardzo negatywny. Tylko 1/3 ankietowanych uważa, że region zamieszkania wyróżnia się czymś wyraźnie od innych regionów w kraju. Wśród różnic ankietowani najczęściej wskazywali położenie w górach, piękny i malowniczy krajobraz, przyrodę, ciszę i spokój, czyste powietrze, a także atrakcyjność turystyczną i lokalną kulturę oraz tradycje.

DYSKUSJA

Od momentu transformacji przełomu lat 80. i 90. XX w. w Polsce postuluje się aktywizację lokalnych społeczności w podejmowaniu decyzji dotyczących zagospodarowania przestrzennego i krajobrazu miejsca zamieszkania (Podedworna, 2008; Pawłowska, 2010).

Wskazywanie przez ankietowanych głównie lokalnych władz, jako podmiotu odpowiedzialnego za estetykę miejsca zamieszkania potwierdza powszechną opinię, że udział ten nadal jest niewystarczający, gdyż prawo to nie jest powszechnie znane społeczeństwu lub też mieszkańcy nie mają chęci uczestniczyć w życiu społecznym co związane jest z ich bierną postawą (Klamut 2013). Ponadto prawo mieszkańców do partycypacji jest trudno akceptowane przez specjalistów zajmujących się przestrzenią i przedstawicieli władzy publicznej, a dodatkowym czynnikiem hamującym wzrost udziału społeczeństwa jest nieumiejętność organizowania partycypacji lub jej celowe pozorowanie (Pawłowska, 2010). Niski poziom partycypacji Polaków w zarządzaniu krajobrazem jest konsekwencją braku odpowiednich nawyków, negatywnego dziedzictwa okresu komunizmu, a także jest odpowiedzią na zachodzące przemiany kulturowe, społeczne i cywilizacyjne.

residence stands out clearly from other regions in the country. Among the respondents' differences, the most frequently indicated were the location in the mountains, beautiful and picturesque landscape, nature, peace and quiet, clean air, as well as touristic attractiveness and local culture and traditions.

DISCUSSION

Since the transformation at the turn of the 1980s and 1990s, there have been calls for the activation of local communities in Poland to make decisions regarding spatial development and landscape of their place of residence (Podedworna, 2008; Pawłowska, 2010). The indication by respondents that mainly local authorities should act as the entity responsible for the aesthetics of the place of residence, confirms the common opinion that social participation is still insufficient. The reason is that this right is not widely known to the public and residents are not willing to participate in social life due to their passive attitude (Klamut 2013). What is more, the right of residents to participate is difficult to accept by specialists dealing with space and representatives of local authorities. An additional factor inhibiting an increase in public participation is the inability to organize participation or its deliberate simulation (Pawłowska, 2010). The low level of participation of the Polish in landscape management is a consequence of the lack of appropriate habits, a negative heritage of the communist period, and is a response to the ongoing cultural, social and civilizational changes. The low level of social involvement and responsibility for the quality of the landscape are also determined by external factors of a global nature, including consumerism, low civic culture, declining authority of the state and a sense of community losing its importance (Olech, Sobiesiak-Penszko, 2013).

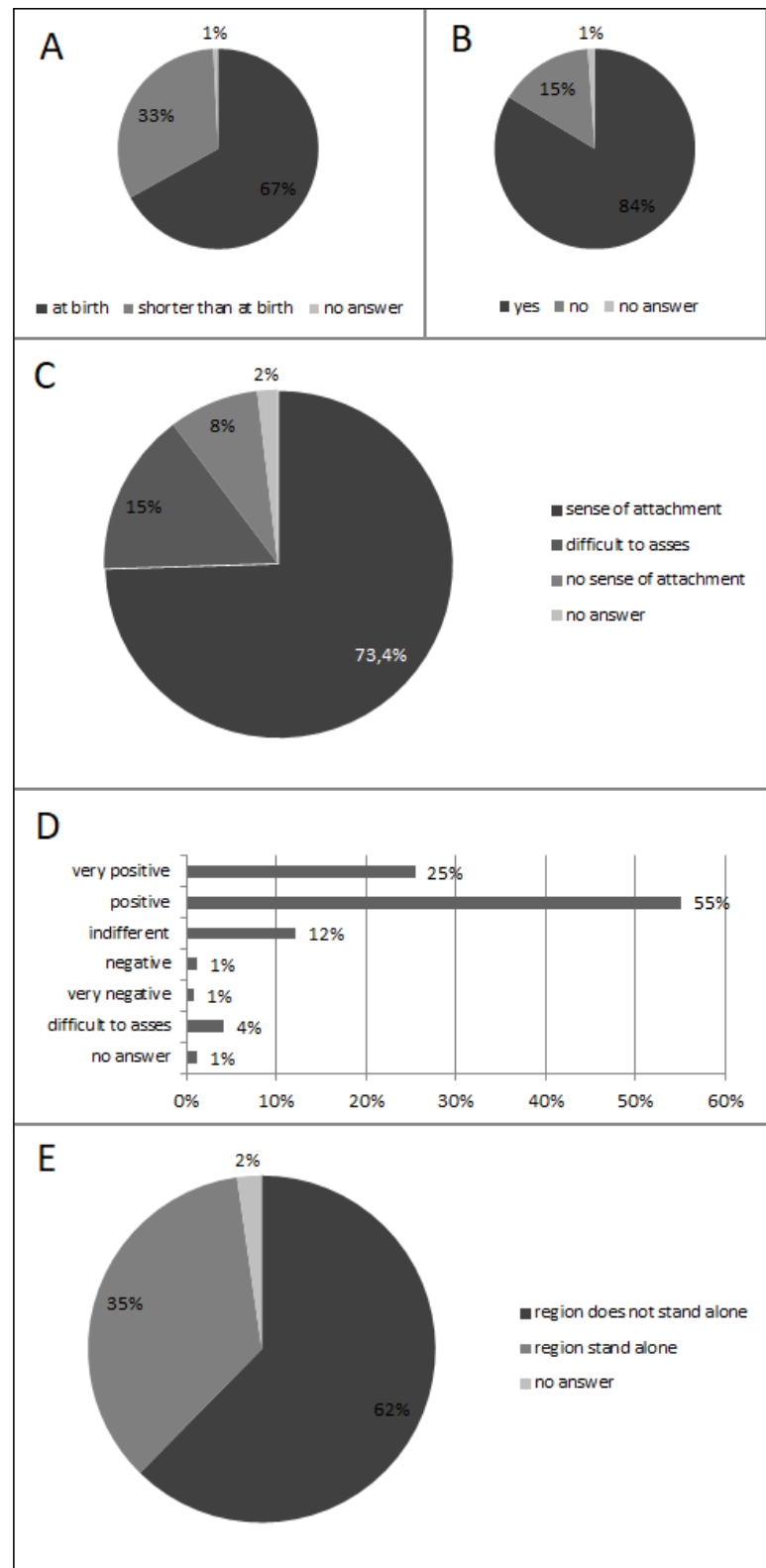
The approval of legal solutions to regulate the nature of development, while opposing the imposition of architectural solutions by various entities, indicates the typical attitude of residents referred to as NIMBY syndrome, in which the public opinion generally supports the implementation of some action, provided that it does not bear direct effects for the person expressing the opinion (Frączek, 2010).

Ryc. 6. Ocena siły związku mieszkańców w miejscowością zamieszkania: A – czas zamieszkiwania w badanych miejscowościach, B – pochodzenie przodków respondentów, C – poczucie przywiązania respondentów do miejsca zamieszkania, D – stosunek respondentów do miejsca zamieszkania, E – postrzeganie regionu zamieszkiwanego przez respondentów na tle innych regionów Polski. **Źródło:** opracowanie własne

Fig. 6. Assessment of the strength of the residents' attachment with the place of residence: A – time of residence in the analysed cities, B – origin of the respondents' ancestors, C – the respondents' own assessment of the attachment to their place of residence, D – respondents' attitude to their place of residence, E – respondents' perception of the region in comparison with other regions in Poland. **Source:** own compilation

O małym zaangażowaniu społecznym i współodpowiedzialności za jakość krajobrazu decydują także czynniki zewnętrzne o charakterze globalnym, m.in. konsumpcjonizm, niska kultura obywatelska, zmniejszający się autorytet państwa i tracące na znaczeniu poczucie wspólnoty (Olech, Sobiesiak-Penszko, 2013).

Aprobata rozwiązań prawnych regulujących charakter zabudowy przy jednoczesnym sprzeciwie wobec narzucania rozwiązań architektonicznych przez różne podmioty wskazuje na typową postawę mieszkańców określaną jako syndrom NIMBY, polegającą na tym, że ogólnie opinia społeczna wykazuje poparcie dla realizacji jakiegos działania, pod warunkiem, że nie niesie ona bezpośrednich skutków dla osoby wyrażającej opinię (Frączek, 2010). Z drugiej jednak strony duże poparcie dla rozwiązania zakładającego konsultowanie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wskazuje na chęć wspólnego wypracowywania rozwiązań dotyczących otaczającej przestrzeni i stanowi wyraz sprzeciwu wobec autorytarnych decyzji administracyjnych.

Badania M. Sobala (2018a) dotyczące percepcji zmian krajobrazu przez mieszkańców wybranych miejscowości powiatu żywieckiego wykazały, że krajobrazowe skutki porzucania działalności rolniczej oceniane są negatywnie, natomiast estetyka obszarów zabudowanych na ogół oceniana jest pozytywnie. O ile ta pierwsza ocena może mieć korzystny wpływ na podejmowanie działań z zakresu ochrony krajobrazu, to aprobata dla zmian w obrębie zabudowy mieszkaniowej jest niestety wyrazem niedostatecznego poczucia estetyki przestrzeni przez lokalną społeczność, co można traktować jako wynik braku edukacji estetycznej, krajobrazowej, a także ekologicznej (Muir, 2000; Raszeja, 2013; Szczepańska, 2015). W. Tyburski (2011) twierdzi, że wrażliwość na piękno krajobrazu i wykształcona postawa estetyczna mogą wydatnie mobilizować społeczeństwo do działań ochroniarskich. Dlatego właśnie istotnego znaczenia nabiera edukacja w tym zakresie, a jej brak może stanowić zagrożenie dla skuteczności ochrony krajobrazu prowadzonej przez powołane do tego celu instytucje. Jednak, jak wskazują badania R. De Younga i in. (1993), edukacja nie jest skutecznym sposobem zmiany zachowań, które mogą być istotne dla właściwego kształtowania krajobrazu. Postawy jednostek nie muszą bowiem przekładać się na rzeczywiste działania na rzecz ochrony krajobrazu (Fishbein, Ajzen, 1975; Kraus, 1995). Wynika to z faktu, że na zachowania oprócz postaw wpływa także szereg innych czynników. Wśród nich wyróżnić można postawy ukształtowane na bazie osobistych doświadczeń (Bell i in., 2004). W tym kontekście skuteczna może być edukacja zgodna z założeniami koncepcji narracji krajobrazowej, która odwołuje się do wiedzy, wspomnień doświadczeń i emocji mieszkańców, przez co wzmacnia związki między ludźmi i ich środowiskiem życia, konkretyzując ich postawy i zachęcając do aktywnego działania (Potteiger, Purinton, 1998). Innym czynnikiem istotnym dla przełożenia postaw na zachowania jest stopień zobowiązania wobec danej sprawy, stąd istotne znaczenie mogą mieć lokalne projekty realizowane przez wybranych mieszkańców czy lokalne stowarzyszenia finansowane z różnych źródeł. Do przykładów takich rozwiązań można zaliczyć m.in. projekt „Śliwkowa Lipowa” realizowany przez Stowarzyszenie Ziemi Lipowskiej, którego celem było zaangażowanie lokalnej społeczności w zachowanie charakterystycznych dla gminy Lipowa przydomowych sadów ze śliwką

On the other hand, the large support for the solution based on the provisions of local spatial development plans indicates the willingness to jointly develop solutions for the surrounding space and is an expression of opposition to authoritarian administrative decisions.

Research regarding the perception of landscape changes by the inhabitants of selected villages of the Żywiec poviast conducted by M. Sobala (2018a) showed that the landscape effects of abandoning agricultural activity are assessed negatively, while the aesthetics of built-up areas is generally assessed positively. While this first assessment may have a beneficial effect on undertaking activities in the field of landscape protection, approval for changes in housing developments is unfortunately an expression of an insufficient sense of aesthetics of space by the local community, which can be treated as a result of a lack of aesthetic, landscape and ecological education (Muir, 2000; Raszeja, 2013; Szczepańska, 2015). W. Tyburski (2011) claims that sensitivity to the beauty of the landscape and an educated aesthetic attitude can greatly mobilize society to undertake conservation activities. Hence, education in this field is of great importance, and its absence may pose a threat to the effectiveness of landscape conservation carried out by institutions set up for this purpose. However, according to studies by R. De Young et al (1993), education is not an effective way to change behaviours that may be relevant to proper landscaping. The attitudes of individuals do not have to translate into real actions to protect the landscape (Fishbein, Ajzen, 1975; Kraus, 1995). This is due to the fact that behaviour, in addition to attitudes, is also influenced by a number of other factors. Among them, attitudes shaped on the basis of personal experience can be distinguished (Bell i in., 2004). In this context, education may be effective in accordance with the concept of landscape narrative, which refers to knowledge, memories of experiences and the emotions of residents. As a result, it strengthens the relationships between people and their living environment, concretising their attitudes and encouraging action (Potteiger, Purinton, 1998). Another important factor for translating attitudes into behaviours is the degree of commitment to a given matter. Hence, local projects implemented by selected residents or local associations financed from various sources may be of significant importance. Examples of such solutions include the „Śliwkowa Lipowa” project

źniwką oraz przywrócenie tradycyjnych wiejskich ogrodów (Sobala, Ochwat-Marcinkiewicz, 2016). Ponadto wpływ ma także obserwacja innych, stąd za wzór postaw i zachowań niejednokrotnie można traktować inwestycje w przestrzeni publicznej prowadzone przez samorząd lokalny czy administrację państwową. Nie bez znaczenia dla współczesnego poczucia estetyki i kształtowania najbliższego otoczenia wydaje się być przymusowa modernizacja wsi i niszczenie tradycji wiejskiej i kultury dworskiej, w tym regionalnej zabudowy i warstwy niematerialnej krajobrazu wiejskiego, jaka miała miejsce w warunkach ustroju socjalistycznego (Plit, 2016; Sobala, Myga-Piątek, 2016). Również współczesne rozwiązania architektoniczne przestrzeni publicznych negatywnie wpływają na krajobraz postrzegany przez mieszkańców oraz mogą stanowić pewien wzorzec przekładający się na działania mieszkańców (Chmielewski i in., 2018).

Wymienione wyżej czynniki mają charakter działań uprzedzających, które mogą mieć wpływ na prokrajobrazowe zachowania społeczne. Inną kategorią czynników są działania następcze, do których można zaliczyć tzw. system kar i nagród. Jako nagrodę traktować można system programów pomocowych dla rolników, którego zadaniem jest kształtowanie zachowań rolników poprzez dofinansowanie działalności rolniczej, która znajduje odzwierciedlenie w krajobrazie. Aktualnie dostępne programy mają różne przeznaczenie. Celem płatności bezpośrednich jest wsparcie i stabilizacja dochodów rolniczych, utrzymanie użytków rolnych w dobrej kulturze rolnej zgodnej z ochroną środowiska, rekompensowanie kosztów związanych z wypełnianiem wymogów wspólnotowych oraz zapewnienie równych warunków konkurencji w ramach jednolitego rynku rolno-żywnościowego. Celem płatności ONW jest zapobieganie wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru. Badany obszar w całości znajduje się w obrębie obszarów ONW. Z kolei realizacja programów rolnośrodowiskowych i rolnośrodowiskowo-klimatycznych nastawiona jest na poprawę stanu środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich, a w szczególności przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo oraz zachowanie różnorodności biologicznej, promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochronę wód, ochronę zagrożonych lokalnych ras

implemented by the Ziemia Lipowska Association. Its aim was to involve the local community in preserving home-grown orchards with plum harvest characteristics of the Lipowa gmina, and restoring traditional rural gardens (Sobala, Ochwat-Marcinkiewicz, 2016). Furthermore, the observation of others also has an influence. Hence, investments in public space run by local authorities, or public services can often be treated as a pattern of attitudes and behaviours. Not without significance for the contemporary sense of aesthetics and a shaping of the immediate surroundings, seems to be the forced modernization of villages and the destruction of landowning traditions and manor culture, including regional development and the layer of non-material rural landscape, that took place under the conditions of the socialist system (Plit, 2016; Sobala, Myga-Piątek, 2016). Also, contemporary architectural solutions of public spaces have a negative impact on the landscape perceived by the residents and can constitute a certain pattern affecting the actions of the inhabitants (Chmielewski i in., 2018).

The above-mentioned factors have the character of pre-emptive actions that may have an impact on pro-landscape, social behaviour. Another category of factors are follow-up activities, which include the so-called system of penalties and prizes. The system of assistant programs for farmers may be treated as a reward. Its task is to shape the behaviour of farmers through subsidizing agricultural activity, which is reflected in the landscape. Currently available programs have different purposes. The purpose of direct payments is to support and stabilize agricultural income, keep agricultural land in good agricultural condition in line with environmental protection, compensate for costs related to meeting EU requirements and ensure equal conditions of competition within the consistent agro-food market. The purpose of LFA payments is to prevent depopulation of rural areas and loss of their agricultural character. The studied area is entirely within the LFA areas. In turn, the implementation of agro-environmental and agro-environmental-climate programs is aimed at improving the natural environment of rural areas, in particular restoring values or maintaining valuable agricultural habitats, preserving biodiversity, promoting a sustainable management system, proper use of soils and water protection, protection of endangered local breeds of livestock and local varieties of arable crops. As ARMA data shows, the level of use of these funds

zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych. Jak wskazują dane ARiMR poziom wykorzystania tych środków na badanym obszarze na tle całego kraju jest niższy. Wpływ na to ma górskie położenie badanych miejscowości, które powoduje znaczne utrudnienia dla technicznych możliwości oraz opłacalności produkcji rolnej. Jest to widoczne zwłaszcza w przypadku gminy Rajcza w całości położonej w Beskidzie Żywiecko-Kisuckim. Nie mniej jednak aktualna struktura użytkowania ziemi zbliża się do założeń koncepcji racjonalnego gospodarowania użytkami rolnymi w polskich Karpatach (Starkel i in., 2007). Problem stanowi dodatkowo duże rozdrobnienie gospodarstw. Jak wskazują badania W. Musiała i T. Wojewodzica (2008) to właśnie czynniki ekonomiczne są główną przyczyną upadku górskich gospodarstw rolnych. Potwierdzają to badania przeprowadzone na badanym obszarze przez autora niniejszego opracowania (materiały niepublikowane).

W kategorii nagród traktowane mogą być także konkursy na najładniej utrzymane ogrody przydomowe, zwłaszcza jeśli wpływają na zachowanie ich tradycyjnej formy (Podolska i in., 2015) lub rozwiązania podatkowe zachęcające do rozwiązań prokrajobrazowych lub też zniechęcające podejmowanie działań, które niekorzystanie wpływają na krajobraz (rozumiane jako kara) (Gontowska, Kwaśniewski, 2018).

Istotne znaczenie dla partycypacji społecznej ma związek mieszkańców z miejscem zamieszkania. Rezultaty badań wskazują, że na badanym obszarze związek ten można ocenić jako silny. Potwierdzają to wyniki badań M. Lewickiej (2004), zdaniem której ludzie nadal pozostają najbardziej przywiązani do swojej społeczności lokalnej i miejscowości zamieszkania, szczególnie jeśli mieszkają tam od urodzenia i mieszkali tam ich przodkowie. Ten szczególny związek został określony przez K. Pawłowską (2002) jako związek przynależności i przywiązania (tzw. idea swojskości). Ma on szczególne znaczenie dla kształtowania krajobrazu, gdyż miejsce życia człowieka traktowane jako swoje jest przedmiotem troski i starań, stąd stosunek mieszkańców do swojej miejscowości w dużym stopniu może wpływać na aktywność lokalnej społeczności, także w odniesieniu do krajobrazu.

Osobnego komentarza wymaga ochrona krajobrazów pasterskich w Karpatach, które ze względu na swoje górskie położenie, znajdują się poza zasięgiem codziennej percepcji badanych mieszkańców

in the study area is lower than in the whole country. It is influenced by the mountainous location of the study area. This causes significant difficulties for the technical possibilities and profitability of agricultural production. This is particularly evident in the case of the Rajcza gmina, as it is entirely located in the Żywiec-Kysucé Beskid. Nevertheless, the current structure of land use is approaching the assumptions of the concept of rational management of agricultural land in the Polish Carpathians (Starkel i in., 2007). Another problem is the large fragmentation of farms. According to research by W. Musiał and T. Wojewodzic (2008), it is economic factors that are the main cause of the collapse of mountain farms. This is confirmed by research carried out in the study area by the author of this study (unpublished materials).

Contests for the best maintained home gardens may be put in the category of prizes, especially if they affect the behaviour of their traditional form (Podolska et al., 2015). Likewise, tax solutions that encourage pro-image solutions or discourage taking action that does not affect the landscape (understood as a punishment) may be regarded in this way too (Gontowska, Kwaśniewski, 2018).

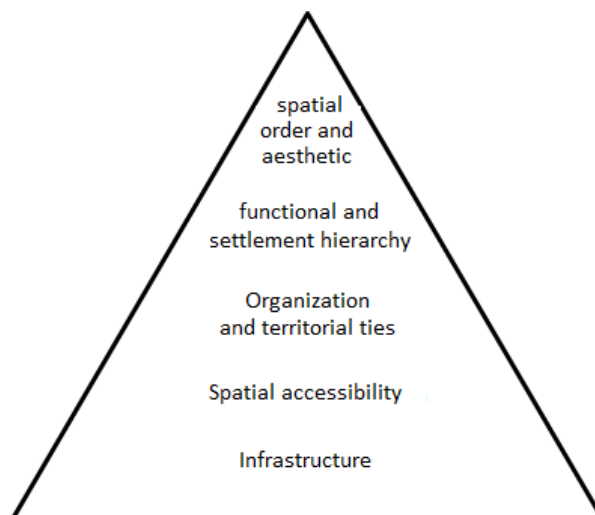
The attachment of residents with their place of residence is of significant importance for social participation. The results of the study indicate that this attachment can be assessed as strong in the studied area. This is confirmed by the results of research by M. Lewicka (2004), according to which people still remain most attached to their local community and place of residence, especially if they have lived there since birth and their ancestors lived there. This particular relationship was defined by K. Pawłowska (2002) as a relationship of belonging and attachment (the so-called idea of familiarity). It is particularly important for landscaping, because the place of human life taken on its own is an object of care and concern. Hence, the attitude of residents to their surroundings can largely influence the activity of the local community, also in relation to the landscape. An additional commentary is needed for the issue of protection of pasture landscapes in the Carpathians. These landscapes, due to their mountainous location, are outside the zone of residents' daily perception (Sobala, 2018a). Pasture landscape conservation is possible thanks to the acquired external funds, but its implementation would not have had a chance if it were not for the desire to continue traditions related to grazing animals by local communities.

(Sobala, 2018a). Jest ona możliwa dzięki pozyskanym funduszom zewnętrznym, ale jej realizacja nie miałaby szans, gdyby nie chęć kontynuowania tradycji związanych z wypasem zwierząt przez lokalne społeczności. Chęć taka wynika z dużego poczucia tożsamości regionalnej oraz traktowania pasterstwa jako fundamentu kultury góralskiej. Wyrazem społecznego poparcia dla kontynuowania tradycji pasterskich jest wiele oddolnych inicjatyw i realizowanych projektów, np. Centrum Pasterskie w Koniakowie czy Szlak Kultury Wołoskiej (Sobala, 2018b).

Przyczyny świadomościowe i psychospołeczne są wciąż niedoceniane jako te, które mają wpływ na stan krajobrazu w Polsce (Śleszyński, 2015). Nie bez znaczenia pozostaje stosunek do prawa własności, zgodnie z którym jest to dobro nadrzędne, stojące ponad interesem grupowym, czy publicznym (Pietras, Myga, 2005). Problem niskiego znaczenia wartości estetycznych krajobrazu P. Śleszyński (2015) tłumaczy za pomocą koncepcji hierarchii potrzeb A. Maslowa (1954) (ryc. 7). Stwierdza on, że społeczeństwa stojące na niższym poziomie rozwoju nie przykładają zbyt dużej wagi do wyglądu otoczenia i krajobrazu: są one zaprzątnięte bardziej palącymi potrzebami egzystencjalnymi. Wysuwa ona dla Polski dość pesymistyczny wniosek, stwierdzając, że sprawy gospodarki przestrzennej i ochrony krajobrazu tak długo nie będą priorytetowe lub co najmniej istotne w świadomości społecznej, dopóki kraj nasz nie upora się z zapóźnieniem cywilizacyjno-infrastrukturalnym, w tym zwłaszcza zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych, dostępności komunikacyjnej itp. Jednak jak zauważa S. Bernat (2008) w ostatnich latach wzrasta społeczne zainteresowanie kształtowaniem przestrzeni publicznej, która nabiera coraz większego znaczenia w świetle powrotu do tożsamości, specyfiki i niepowtarzalności miejsc.

WNIOSKI

Wyniki badań ankietowych mieszkańców mogą stanowić podstawę do określenia gotowości lokalnej społeczności do partycypowania w działaniach na rzecz ochrony i kształtowania krajobrazu. W tym celu konieczne wydaje się określenie jak mieszkańcy postrzegają zmiany krajobrazu, jaka jest ich opinia na temat kierunków tych zmian, jaka jest postawa mieszkańców i ich aktywność wobec kształtowania

Ryc. 7. Adaptacja koncepcji hierarchii potrzeb A. Maslowa (1954) do zagospodarowania przestrzennego. Źródło: P. Śleszyński 2015, zmienione

Fig. 7. Adaptation of the concept of hierarchy of needs of A. Maslow (1954) for spatial development. Source: P. Śleszyński 2015, amended

This desire results from a great sense of regional identity and the treatment of grazing as the foundation of highlander culture. An expression of social support for the continuation of pasture traditions can be seen in many grassroots initiatives and implemented projects, such as the Pasture Center in Koniaków or the Route of the Wallachian Culture (Sobala, 2018b). Awareness and psychosocial reasons are still underestimated as those that affect the state of the landscape in Poland (Śleszyński, 2015). The attitude towards the right of ownership, according to which it is a superior good, standing above the group or public interest, is not without significance (Pietras, Myga, 2005). The problem of the low significance of aesthetic values of the landscape P. Śleszyński (2015) can be explained using the concept of the hierarchy of needs of A. Maslow (1954) (fig. 7). He states that societies at a lower level of development do not pay too much attention to the appearance of the surroundings and landscape; they are preoccupied with more pressing existential needs. It suggests a rather pessimistic conclusion for Poland, stating that matters of spatial management and landscape protection will not be a priority or at least important in public awareness until our country can overcome civilization and infrastructure backwardness, including in particular housing needs, spatial accessibility etc. However, as noted by S. Bernat (2008), there has been a growing public interest

krajobrazu swojego otoczenia oraz jaki jest ich związek z miejscem zamieszkania. Badania przeprowadzone wśród mieszkańców wybranych miejscowości powiatu żywieckiego pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków odnoszących się do poszczególnych komponentów postaw:

1. W zakresie komponentu poznawczego:
 - jak wskazują wyniki badań M. Sobala (2018a) postrzeganie zmian krajobrazu przez badanych mieszkańców znajduje odzwierciedlenie w rzeczywistych zmianach, jakie zachodzą na terenie badanych gmin,
 - negatywną ocenę występowania terenów odłogowanych, traktowanych przez respondentów jako obszary zaniedbane, można wiązać z przywiązaniem mieszkańców wsi do ziemi rozumianej nie tylko jako zasób produkcyjny, ale także jako źródło wartości społecznych i kulturowych,
 - widoczne są skutki braku edukacji krajobrazowej, estetycznej i ekologicznej, o czym świadczą różnice pomiędzy społeczną a ekspercką oceną ogólnej estetyki terenów zabudowanych.
2. W zakresie komponentu behawioralnego:
 - postawy członków lokalnej społeczności nie zawsze przekładają się na konkretne działania na rzecz miejsca zamieszkania,
 - czynnikiem powodującym przełożenie postaw na zachowania są programy pomocowe dla rolników (w formie płatności obszarowych, płatności ONW, programów rolnośrodowiskowych i rolnośrodowiskowo-klimatycznych, dzięki którym w dogodnych lokalizacjach podtrzymywany jest rolniczo użytkowany krajobraz wiejski) oraz lokalne granty i konkursy, które aktywizują lokalną społeczność oraz wzmacniają związek przynależności i przywiązania.
3. W zakresie komponentu emocjonalnego: istnieje silny związek respondentów z miejscem zamieszkania stanowiący silną bazę dla aktywnego udziału mieszkańców.

Podsumowując można stwierdzić, że na badanym obszarze obserwuje się wzrost udziału mieszkańców w działaniach lokalnych, w tym prokrajobrazowych, co w dużej mierze można wiązać

in shaping public space in recent years. It is becoming increasingly important in light of the return to identity, specificity and uniqueness of places.

CONCLUSIONS

The survey results of residents can be the basis for determining the readiness of the local community to participate in activities for the protection and shaping of the landscape. To this end, it seems necessary to determine how the inhabitants perceive changes in the landscape, what their opinion is about the directions of these changes, what the attitude of residents is, their involvement in landscaping their surroundings and what their relationship with their place of residence is. Research carried out among residents of selected villages of the Żywiec poviát allows the following conclusions to be drawn in reference to particular components of attitudes:

1. In terms of the cognitive component:
 - according to M. Sobala (2018a), the perception of landscape changes by the surveyed residents is reflected in the actual changes taking place in the study area,
 - negative assessment of the occurrence of fallows, treated by respondents as neglected areas, can be associated with the attachment of rural residents to land understood not only as a production resource, but also as a source of social and cultural values,
 - the effects of the lack of landscape, aesthetic and ecological education are visible, as evidenced by the differences between the social and expert assessment of the general aesthetics of built-up areas.
2. In terms of the behavioural component:
 - attitudes of members of the local community do not always translate into particular actions for the place of residence,
 - factors that translates attitudes into behaviours are assistance programs for farmers (in the form of direct payments, LFA payments, agro-environmental and agro-climatic programs, thanks to which the agriculturally used rural landscape is maintained in convenient locations) and local grants that activate the local community and strengthen the feeling of belonging and attachment.

z silnym związkiem przynależności i przywiązania. Wyzwanie z kolei stanowi edukacja w celu kształtowania komponentu poznawczego oraz wzmocnienie postaw i ich przełożenie na aktywny udział w życiu publicznym. Istotne znaczenie może mieć tu aktywizacja lokalnej społeczności przez organizacje pozarządowe, które same także są przejawem związku mieszkańców z miejscem zamieszkania. Ich duże znaczenie wynika z tego, że skupiają najbardziej aktywnych i zaangażowanych mieszkańców oraz działają najbliżej nich. Organizacje pozarządowe posiadają najlepsze rozeznanie potrzeb i problemów mieszkańców, są reprezentantem społeczności lokalnej, wyrazicielem jej potrzeb, dążeń i oczekiwań. Spełniają rolę „pasa transmisyjnego”, przez które przepływają informacje zarówno od mieszkańców do samorządu, jak i w przeciwnym kierunku. W aktywizacji lokalnych społeczności rolę odgrywać powinien także samorząd lokalny, co może przyczynić się do ograniczania liczby konfliktów przestrzennych.

3. In terms of the emotional component, there is a strong attachment of respondents to the place of residence, which is a strong base for active participation of residents.

To sum up, it can be stated that, in the study area, there is an increase in the share of residents in local activities, including pro-landscape ones. To a large extent, this can be associated with a strong relationship of belonging and attachment. The challenge is to educate people in order to shape the cognitive component and strengthen attitudes and translate them into active participation in public life. The activation of the local community by non-governmental organizations, which themselves are also a manifestation of the residents' attachment with their place of residence, can be of significant importance here. Their importance is due to the fact that they bring together the most active and committed residents and act closest to them. Non-governmental organizations have the best understanding of the needs and problems of residents. They are a representative of the local community as well as being a representative of its needs, aspirations and expectations. They fulfil the role of a “transmission belt” through which information flows from both residents to the local government and in the opposite direction. Local self-government should also play a role in activating local communities, which may contribute to limiting the number of spatial conflicts.

REFERENCES

- Babbie E., 2007: *Badania społeczne w praktyce*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa: 659 pp.
- Bell P.A., Greene Th.C., Fisher J.D., Baum A., 2004: *Psychologia środowiskowa*. GWP, Gdańsk: 774 s.
- Bernat S., 2008: Inicjatywy publiczno-prywatne w zakresie kształtowania krajobrazu dźwiękowego w Polsce. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG* 10: 507-514.
- Böhm A., 2008: Między mandatem a partycypacją społeczną. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG* 10: 515-524.
- Chmielewski T.J., Śleszyński P., Chmielewski S., Kułak A., 2018: Ekologiczne i fizjonomiczne koszty bezładu przestrzennego. *Prace Geograficzne* 264: 127 pp.
- De Young R., Duncan A., Frank J., Gill N., Rothman S., Shenot J., Shotkin A., Zweizig M., 1993. Promoting source reduction behavior: The role of the motivational behavior. *Environment and Behavior* 10: 419-431.
- Fishbein M., Ajzen I., 1975. *Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, PA, Addison-Wesley: 578 pp.
- Frączek P., 2010: Wybrane uwarunkowania występowania syndromu NIMBY [in:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki* (ed.): M.G. Woźniak, Zeszyt No. 17, Wydawnictwo UR, Rzeszów: 314-324.
- Gontowska S., Kwaśniewski R., 2018: Opłata reklamowa jako instrument ochrony krajobrazu – uwagi de lege lata i de lege ferenda. *Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne* 14, 1: 50-67.
- Grzeszkiewicz-Radulska K., 2012: Metody badań pilotażowych. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica* 42, 113-141.

- Klamut R., 2013: Aktywność obywatelska jako rodzaj aktywności społecznej – perspektywa psychologiczna. *Studia Socjologiczne* 208: 187-203.
- Kraus S.J., 1995: Altitudes and the Prediction of Behavior. A meta-analysis of the Empirical Literature. *Personality And Social Psychology Bulletin* 21: 58-75.
- Krok E., 2015: Budowa kwestionariusza ankietowego a wyniki badań. *Zeszyty Naukowe US, Studia Informatica* 34: 55-73.
- Lewicka M., 2004: Identyfikacja z miejscem zamieszkania mieszkańców Warszawy: determinanty i konsekwencje [in:] *Społeczna mapa Warszawy* (eds): J. Grzelak, T. Zarycki, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar: 273-315.
- Maslow A.H., 1954: *Motivation and Personality*, Harper, New York: 369 pp.
- Michalska A., 2002: Psychospołeczne więzi z miejscem zamieszkania na przykładzie wybranych osiedli łódzkich i wsi Brudzewice. *Studia Regionalne i Lokalne* 1, 8: 79-100.
- Muir R., 2000: *The New Reading the landscape. Fieldwork in landscape history*. Exeter, University of Exeter Press: 256 pp.
- Musiał W., Wojewodziec T., 2008: Przesłanki upadku ekonomicznego gospodarstw rolniczych na obszarach górzystych. *Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich* 55: 19-31.
- Olech A., Sobiesiak-Penszko P., 2013: Partycypacja publiczna w Polsce. *Diagnoza i rekomendacje, Analizy i opinie*, numer specjalny 3: 1-24.
- Pawłowska K., 2002: Idea swojskości krajobrazu kulturowego [in:] *Ochrona dziedzictwa kulturowego: zarządzanie i partycypacja społeczna*. (eds): K. Pawłowska, M. Swaryczewska, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków: 95-102.
- Pawłowska K. (ed.), 2010: *Zanim wybuchnie konflikt: idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowaniu przestrzeni. Dlaczego?:* 146 pp.
- Pietras M., Myga-Piątek U., 2005: Własność prywatna, własność publiczna: o znaczeniu posiadania dla kształtowania krajobrazu oraz relacji człowieka z miejscem i przestrzenią. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG* 4: 13-25.
- Plit J., 2016: *Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany*. *Prace Geograficzne* 253: 302 pp.
- Podedworna H., 2008: *Przedmowa* [in:] *Społeczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce. Partycypacja lokalna i kapitał społeczny* (eds.): H. Podedworna, P. Ruszkowski. Wyd. Nauk. Scholar, Warszawa: 9-16.
- Podolska A., Serafin L., Orzechowska-Szajda I., 2015: Contemporary Tendencies in Shaping Rural Front Gardens on the Example of the Winners of the Contest for "The Most Beautiful Village of Lower Silesia 2012 and 2013". *Architektura Krajobrazu* 47, 2: 70-83.
- Potteiger M., Purinton J., 1998: *Landscape narratives. Design practices for telling stories*. John Wiley & Sons, New York: 352 pp.
- Raszeja E., 2013: *Ochrona krajobrazu w procesie przekształceń obszarów wiejskich*. Wyd. UP, Poznań: 242 pp.
- Siemiński W., 2007: Cele i zasady partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym – przegląd literatury. *Człowiek i Środowisko* 31, 1-2: 37-59.
- Sobala M., 2018 a: The social perception of landscape changes in the Silesian and Żywiec Beskids and its conservation. *Dissertations of Cultural Landscape Commission* 39, 1: 173-187.
- Sobala M., 2018b: Pasture landscape durability in the Beskid Mountains (Western Carpathians, Poland). *Geographia Polonica* 91, 2: 197-215.
- Sobala M., Myga-Piątek U., 2016: The optimization of rural landscape in the light of the idea of sustainable development – the example of Poland. *Quaestiones Geographicae* 35, 3: 61-73.
- Sobala M., Ochwat-Marcinkiewicz M., 2016: Podnoszenie świadomości, edukacja i udział społeczeństwa [in:] *Wspólnie dla zrównoważonego rozwoju Karpat. Poradnik o Konwencji Karpackiej* (ed.): K. Szpara, Stowarzyszenie Ekopsychologia, Zakliczyn: 221-239.
- Solon J., Borzyszkowski J., Bidłasik M., Richling A., Badora K., Balon J., Brzezińska-Wójcik T., Chabudziński Ł., Dobrowolski R., Grzegorzczak I., Jodłowski M., Kistowski M., Kot R., Krąż P., Lechnio J., Macias A., Majchrowska A., Malinowska E., Migoń P., Myga-Piątek U., Nita J., Papińska E., Rodzik J., Strzyż M., Terpiłowski S., Ziaja W., 2018: Physico-geographical mesoregions of Poland: Varification and Adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica* 91, 2: 143-170.
- Starkel L., Pietrzak M., Łajczak M., 2007: Wpływ zmian użytkowania ziemi i wzrostu częstotliwości ekstremalnych opadów na obieg wody i erozję oraz ochronę zasobów przyrodniczych Karpat, *Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich*, 54: 19-31.

- Szczepańska M., 2015: Stan wiedzy prokrajobrazowej studentów na tle treści kształcenia. *Studia Obszarów Wiejskich* 40: 141-157.
- Śleszyński P., 2015: Błędy polskiej polityki przestrzennej i krajobrazowej oraz propozycje ich naprawy. *Problemy Ekologii Krajobrazu* 45: 27-44.
- The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (*Journal of Law* 2003 no 78 item. 706).
- Tyburski W., 2011: Ekoestetyka [in:] *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju* (ed.): W. Tyburski, Wyd. nauk. UMK, Toruń: 159-196.